

Жук Валерій Миколайович
*доктор економічних наук, професор,
академік Національної академії аграрних наук України,
голова Наукової ради,
Інститут обліку і фінансів
Національної академії аграрних наук України;
головний науковий співробітник відділу обліку та оподаткування,
Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»*

Василюшин Станіслав Ігорович
*доктор економічних наук, професор,
директор,
Інститут обліку і фінансів
Національної академії аграрних наук України;
провідний науковий співробітник
відділу обліку та оподаткування,
Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»*

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-481-1-8>

ІНСТИТУЦІЙНА БАЗОВІСТЬ МОДЕЛІ АГРАРНОГО УСТРОЮ ТА НЕОБХІДНІСТЬ ЇЇ ВРАХУВАННЯ ПІД ЧАС МОДЕЛЮВАННЯ АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

За останнє десятиліття інституціональний підхід зайняв помітне місце у вітчизняній економічній науці. Фундаментальні дослідження в цьому напрямку проводяться як у Національній академії наук України, так і в Національній академії аграрних наук України [1]. Новий напрямок дозволяє виявити стан і перспективи розвитку інститутів, особливості появи нових організаційних структур, інституціональний вплив на національне соціально-економічне середовище і позиціонування України у світі.

Однак, на відміну від розвинутих країн, де результати фундаментальних досліджень інституціонального середовища знаходять реалізацію в державній політиці, в українських реаліях наукові доводи поступаються місцем політичній мотивації. Багато в чому це і пояснює відсутність в Україні науково обґрунтованої концепції реформування бухгалтерського обліку на інституціональній основі.

Економісти, експерти і політики сьогодні дискутують щодо соціально-економічного явища «інститутів», що ускладнює практичне втілення рекомендацій інституціональної теорії, зокрема при формуванні окремих моделей. За нашим баченням теорії, інституційне середовище певного соціально-економічного устрою моделюється через виділення його базових складових, так званих «інституційних полюсів» (рис. 1).

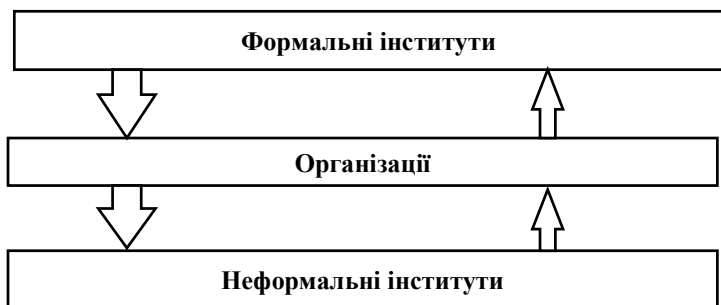

Рис. 1. Модель соціально-економічного інституту

Джерело: розроблено авторами

Формальна складова інституту аграрного устрою (формальні інститути) – «писані правила гри». Це чинне законодавство, постанови Уряду, нормативні акти, рішення місцевих органів самоврядування тощо. У підсумку – це «писані правила» для суспільно-економічної поведінки. В Україні, саме на основі досвіду розвинених країн, перебільшують можливості формальної складової (а відтак і «підходу стратегій») до змін інститутів. Оскільки такі підходи до соціо-економічного конструювання у сталих інститутах розвинутого світу в цілому працюють, то здається, що виправданими

й достатніми є лише зусилля з підготовки Стратегій та Реформ від коаліційної політики щодо удосконалення чи змін «правил гри», в т.ч. і підходів до примусу їх дотримання. Саме на таких переконаннях базуються і вітчизняні сподівання на зміни від імплементації в Україні САП ЄС. Модельний підхід за рахунок конструювання змін, як у формальній складовій інституту, так і в організаціях, і у його неформальній складовій, значно посилює спроможність «писаних правил гри» змінювати укорінені традиції.

Неформальна складова інституту аграрного устрою (неформальні інститути) – це те, що «в головах» селян, бізнесменів, представників місцевого самоврядування, психотипи, ментальність, «неписані, але сформовані середовищем правила поведінки», підприємницький потенціал, громадянська активність, схильність до самоорганізації тощо [2]. Про важливість зміни неформальних інститутів зазначають і вчені Інституту економіки та прогнозування НАН України [3–4]. Зокрема, у їх дослідженнях йдеться про соціальне конструювання (проектування) реальності, формування проактивного оточуючого соціального простору (звичок, навичок тощо як особистостей, так і їх груп) та його подальшу інституціоналізацію. Конструювання змін, на думку вчених НАН, важливо будувати: на філософії «укоріненого розвитку» з врахуванням його національних ознак (символічних, соціо-психологічних, життєдіяльних, просторових тощо); на всебічних процесах формування особистості, в тому числі, її усвідомленості, в результативності спільних (групових) дій, громадянської активності; на важливості процесів інституціоналізації змін – закріплення навичок, нових «норм поведінки» особистостей в життєдіяльності суб'єктів господарювання, державних органів управління тощо. У цьому спостерігається наукове забезпечення державної політики соціального проектування, спрямування зусиль на потребу зміни, перш за все, неформальних інститутів. Ці дослідження не протирічать, а доповнюють інституціональну теорію, де зміни в інститутах (у їх формальних та неформальних складових) розглядаються та

конструюються (моделюються) через діяльність їх організаційної складової.

Водночас, в моделі аграрного устрою «організації» ми розглядаємо як соціально-економічні групи, що об'єднують людей в різних формах організаційних структур. В аграрному інституціональному середовищі ці структури включають фермерські родини (господарства), підприємства, кооперативи, сільські ради, заклади соціальної сфери та інші організації у селах або сільських громадах. До організацій також відносяться політичні партії, громадські об'єднання виробників і громад, професійні об'єднання, профільні управління в районах і обласних державних адміністраціях, Міністерство аграрної політики та продовольства, інші відповідні органи центральної та місцевої влади. Також до складових «організацій» в аграрному інституціональному середовищі входять Національна академія аграрних наук (НААН), інші академічні та освітні заклади України. Це лише частина різноманітних об'єднань людей з юридичним статусом або без нього, що функціонують в цій сфері.

Таким чином, поведінка організацій (групи людей) визначається інституційним полем, що формують неформальні та формальні «полюси» інституту. Рушійною силою організацій є наявні у них особи чи їх групи – «команди управління».

При моделюванні змін в аграрному устрої через організації важливо користуватись основними принципами інституціональної теорії щодо взаємодії складових соціально-економічного інституту. Серед них особливо важливими і стійкими до змін є неформальні інститути, які, згідно класичних поглядів, визначають активність організацій та напрямки змін у формальних інститутах.

Отже, оцінка інституціонального середовища, його стану та спроможності до змін у модельному підході є важливою при формуванні моделі та опису її складових, та для націленості моделі до критичної оцінки спроможностей наявних організацій забезпечити бажаний аграрний устрій.

Література:

1. Жук В.М. Розвиток теорії бухгалтерського обліку: інституціональний аспект: монографія. Київ : ННЦ «ІАЕ», 2018. 408 с.
2. Жук В.М., Бездушна Ю.С., Василішин С.І., Нежид Ю.С., Волошина О.В. Теоретико-прикладні основи моделювання аграрного устрою і державної аграрної політики. *Економіка України*. 2024. № 11 (756). 45–73.
3. Heyets, V.M. Restructuring the Socialization of Ukraine's Population Under Instability and in Post-Stabilization Period. *Science and Innovation*. 2023. № 19 (6). Р. 3–18.
4. Бородіна, О.М. Базові методологічні підходи та прикладні механізми переходу до національно укоріненого розвитку агропродовольчої системи України. *Економічна теорія*. 2023. № 3. С. 44–57.